

ZPRÁVY

ČESKÉ SPOLEČNOSTI RUKOPISNÉ

6

Řada: VI

ISSN 1213-9033

Praha, 1. prosince 2004

Obsah

Články

Julius Enders: <i>Dodatek k textologii RKZ</i>	137
Radomil Šolc: <i>Goll, Masaryk a Rukopisy</i>	143
Jaroslav Svátek: <i>Francouzská historiografie o Rukopisech</i>	145
Karel Nesměrák: <i>Karel Mensinger a RKZ</i>	148
David Prokop: <i>Meze filologie</i>	150
Recenze	153
Členské zprávy	158
Drobné zprávy	159

Po uzávěrcě tohoto čísla Zpráv nám došla smutná zpráva o odchodu PhDr. Julia Enderse. Ukončil životní pout' 18. ledna 2005. Životu a dílu tohoto významného obránce Rukopisů bude věnován zvláštní sborník, který vyjde na jaře roku 2005. Čest jeho památce!

VÝBOR ČSR

Dodatek k textologii RKZ

JULIUS ENDERS

Textologii nebo podle staršího názvu textové kritice RKZ jsem věnoval hlavně delší kapitolu *Povšechně k jazyku RK a RZ* ve svém *Jazykovědném rozboru RKZ* [1]. Moje dosavadní pojednání k těmto otázkám vycházelo hlavně z jazykových problémů Rukopisů. Snažil jsem se o výklad sporných míst v textu, o upřednostnění nebo odmítnutí jednotlivých čtení, případně konjunktur, jež uveřejnili vydavatelé. V tomto doplňku se budu zabývat spíše otázkami, jak vznikaly opisy našich textů; rozdílů, s nimiž přistupoval písař k reprodukci nebo k opravě jednotlivých zpěvů; pokusíme se konfrontovat hlavně RK s jiným pravděpodobně starším textem, který sloužil jako předloha. Zde však lze poukázat jen na jeden konkrétní příklad, totiž na píseň *Jelen* v RK, jejíž převážná část je zaznamenána na rubu jiného domnělého falsu, totiž *Milostné písně krále Václava* (MPKV). Ale razury nebo opravy v našem RK nemohly, jak dále uvidíme, vzniknout bez konfrontace s jiným rukopisem. Zde tedy máme vedle RK i jeho starší variantu, kterou budeme označovat RK1. Dále se chceme obírat i předpokládanými psychickými pochody, jimiž písař při své činnosti procházel. Konečně nám prokazuje dobrou službu žánr, k němuž sledované památky patří, totiž ke středověké orální epice a lyrice. Zde lze poukázat na některé formulové výrazy nebo obraty, jimiž jsem se zabýval ve své druhé hlavní práci, v *Estetickém rozboru RKZ* [2], kterou jsem ovšem sepsal až po dokončení svého *Jazykovědného rozboru*. Rozumí se, že si v následujících řádcích nikdy nemohu činit nárok na nějakou neomylnost. Vše je při nedostatku konfrontace s jinými památkami velmi hypotetické.

Nelze se také nijak opírat o úvahy odpůrců našich Rukopisů. Taková spekulace o tom, kterou stránku začal padělatel psát jako první, anebo dohady, že to neb ono znaménko vyplynulo ze zvyku na novodobý český pravopis, nemají smysl a zmiňujeme se o nich jen proto, abychom ukázali absurdnost, jež se při sledování tohoto úseku české literární historie vždy znovu a znovu projevuje.

Z chyb (písařských nebo grafických) budeme zde přihlížet jen ke skutečným případům, kdy je omyl zřejmý a přetrvávající, ne takový, že jej opravil písař sám, anebo jej ponechal v dobré vůli, neznaje pochopitelně mnoho z české historické gramatiky. Třeba přepisy *vnuž* místo *vňuž*, *vniuz* nebo *Vneslav* místo *Vněslav* se nebudeme zabývat. Kromě těch zcela jasných nedopatření se budeme zabývat i některými problémy textologicky závažnějšími a pro poznání vnitřní hodnoty RKZ občas rozhodujícími.

I.

V krátkém zlomku RZ je možné a potřebné se zamyslet nad těmito případy [3]. Ve slově *vojevodi* (RZ 1, 1) chybí koncové *-í*. S analogickými opomenutími se potkáme i v RK častěji. Důvod je pro zápisy orální poesie jasný: písaři více záleželo na tom, aby začátky a konce řádků byly v jedné rovině, než aby dbal náležitě slovní nebo dokonce veršové formy. RZ 6, 4: před *počechu* je třeba doplnit *i*, oprava je samozřejmá. RZ 8, 8 čte „*ký by*

vládl (jednoslabičně!) *vám po železu krutu*“. Vpísek *crutu* je doplněn touž rukou a týmž pravopisem jako ostatek RZ. Ve verši 45 „v *Vyšegradě* - - -“ je mezera, kterou je nutno metricky doplnit *x'x x'x* a stejně i ve verši 49 „- - - *dvě věglasně děvě*“ metricky doplnit *x'x x'x*. Flajšhans tady nadhodil *vystúpistě*. To zde určitě nebylo, protože je-li uváděn do písně nový děj nebo nová osoba, bývá sloveso na počátku věty nebo verše. Flajšhans ovšem psal *vystúpistě* s duálovou koncovkou *-tě*, jež byla podle něho chybná, aby také zde zesílil své námitky proti RZ. Jeho názor však nelze akceptovat.

II.

V RK shledávám tyto „jednorázové“, zcela zřetelné chyby: RK 11, 18 *suualichu*, dittografie, t.j. omylem napsáno dvakrát písmeno nebo slabika. RK 13, 2 *těžcí meči*, písmeno *c* je nezřetelné, ale co číst jiného? RK 13, 27 *srazistasta*, dittografie místo *srazista se*. RK 15, 8 *pokrych*, chybí koncové *-u*. RK 6, 23 *vyžehach*, chybí koncové *-u*. V obou případech jde o konce řádků, důvod stejný jako výše v RZ. RK 17, 16 psáno *vzdad* místo *vzad*, opět dittografie, patrně proto, že se celé slovo opakuje. RK 18, 5 *Vlaslaslava*, totéž. Snad chyba psychologická vlivem obdobných slabik „*vla*“ a „*va*“. RK 18, 30 *přepřetrže*, dvakrát táž slabika, jednou normální přepis, jednou zkratka. RK 19, 16 *Sipoše* místo samozřejmého *Srpoše*, jenž je všude jinde. RK 20, 2 za *praděd* se doplňuje *můj*, jinak by nebyl verš správný ani věcně, ani metricky. RK 20, 2 a RK 28, 21–22 *očík* místo *otčik*, ale to je asi fonetická krajová výslovnost. Možná, že píseň byla původně diktována, odposlouchávána a teprve potom opravována dle jiného textu. RK 23, 25 *Zavoj* místo *Záboj*, snad tanulo písaři na mysli časté slovo *voj*, *vojsko*, *vojska*, *vojivný*, *vojevati* atd. RK 24, 9 *zozepě* místo *rozepě*, předchází slovo *ostríž*, písmeno *z* opsáno omylem třikrát. RK 6, 17–18 *knnez* místo *kněz*, slovo přišlo do dvou řádků. Proto i *moohla* místo *mohla*, RK 28, 26–27. Názor, že by to mohlo být označení délky u tohoto slovesa, která se někdy vyskytuje, je mylný, neboť RK – na rozdíl třeba od *Písně vyšehradské* – kvantitu samohlásek nikdy takto nevyznačuje. RK 5, 29 *uitre*, ale mělo to být zřejmě *jutře*, tedy *iutrise*; slovo bylo písaři paleograficky obtížné, a proto je patrně mechanicky opsal. V RK 12, 11 je psáno *bratrse*, ale mělo být spíše *bratrsie*, neboť je oslovováno více bratří, kdežto naopak je v RK 24, 20 *bratrsie*, třebaže *Záboj* mluví jen k jednomu bratrovi. Slova, která se vyskytovala často, bývala psána mechanicky, nepozorně, např. v RK 14, 11 je *Ctsmirse* místo zamýšleného *Čstmirse*.

III.

Pokud se týká vážnějších textologických problémů, nelze snad ani začít jinak než rozpory genitiv \times akusativ, tedy *Vlaslav* nebo *Vlaslava*. Zde je v RK více případů, že je koncové *-a* vyškabáno nebo naopak dopsáno. Odpůrci RKZ se snažili z toho těžit a poukazovali na „Hankovu umělou archaisaci“ a podobně. Je to námitka velmi scestná, neboť dával-li domnělý padělatel přednost tvarům starším, tedy v tomto případě na pohled rovným nominativu, byl by to činil i třeba v *Ludiši*, kde je při osobních jménech i při jiných pojmech téhož typu zásadně jen novější akusativ: *Střebora*, *Ludislava*, *Srpoše*, *Spytibora*, *Lubora*, *Bolemíra*, *Ruboše*, *přede kněze*, *diva tura*... Píseň je původem značně mladší než *Čestmír* nebo *Záboj*. Zejména v *Čestmírovi* se jeví po této stránce skloňování značně kolísání. Jde o tato místa: RK 15, 1 *Vojmír*; RK 15, 2 *Neklan*; RK 14, 26 *na Kruvoji*;

RK 15, 33 totéž; RK 16, 8 *Vlaslav*; RK 17, 32 *Vlaslav*; RK 22, 1 *na král*. Naskýtá se řešení, k němuž dojdeme v těchto úvahách ještě častěji: RK byl konfrontován s jiným textem, zde zřejmě starším, a podle toho opraven. Vnucuje se domněnka, že snad jde o exemplář RK, který byl podle nedosti jasných zpráv zaslán do Prahy z Polska, ale prý se ztratil. Tomuto názoru napomáhá i to, že *Čestmír* vznikl zřejmě blízko polského území, jak jsme dovodili v *Rozboru* i jinde. Že naše písně kolovaly kdysi v početnějších opisech, není nic divného; uvažme, že *Píseň vyšehradská* se dochovala třikrát nebo dokonce čtyřikrát a že máme také *Jelena* v MPKV. Dochovalo se tedy z těchto materiálů ještě poměrně hodně, uvážíme-li činnost husitů, Švédů, Josefa II. atd. na našich územích.

Čestmír byl tedy v RK snad nejvíce opravován. Není to nic divného, protože tyto texty nebyly ve středověku ani zdaleka předmětem pozornosti tak jako spisy theologického obsahu a zaměření. Četl jsem také, že orální poesie se měnila jako mytický Proteus, a to vlastně platí o cestujících lidových písních dodnes, pokud jsou ovšem ještě někde pěstovány. Z RK je třeba dále poukázat na časté podtečkování některých slov, jímž dával písař na srozuměnou, že to neb ono slovo se číst nemá, nebo že je třeba převrátit slovosled. Tento paleografický prostředek je zase nejhojnější v *Ludiši*, a to: RK 19, 10 se má číst *zemanóm svým*, nikoli *svým zemanóm*; RK 19, 29 ne z *dráhy chlapi*, ale *chlapi z dráhy*; RK 20, 12 původní z *dubového věnec listie* správně *věnec z dubového listie*. Podobně v *Záboji* je podtečkováno *zlobivo* a nemá se číst (RK 22, 31). Že by to písař vypustil z estetických důvodů (totiž že se to rozumí samo sebou, mluví-li se současně o *hořících očích*) jistě nelze připustit. Všude je tu porovnání *Ludiše* i *Záboje* (který je podle názoru některých rukopisců zachován dosti neúplně) s jinými texty téhož obsahu. V *Ludiši* se mimo to projevuje záliba skutečného „autora“ klášť přívlastek, ať adjektivní nebo zájmený, ať shodný nebo neshodný, za substantivum, k němuž patří; v jiných písních RKZ to není. Ale v *Ludiši* nacházíme: *kněz zálabský*; *kněz slavný*, *bohatý*, *dobrý*; *dceř jedínú*; *dceř sobě i vsiem milú*; *těla urostlého*; *vlasi zlatostvúci*; *vlasi skadeření*; *hody veliké*; *den ustavený*; *jedenie divá*; *pitie medná*; *hodovanie hlučné*; *hodovanie velké*; *na pavlači krásné*; *zemanóm svým*; *dřevce ostrú hrotú*; *chrabrost moju*; *oř jarobujný*; *věnec z dubového listie*. Výjimky samozřejmě jsou, ale dá se pozorovat, že se týkají přívlastků, jež vyhlížejí stereotypně nebo méně důležitě, třeba *ostrú hrotú* nebo z *tvrda sedla*, případně *předlúhé stoly*. Snad by bylo zajímavé srovnat *Ludiši* s „pravou“ středočeskou rytířskou poesíí po této stránce [4].

K záhadné trosce *-linhem* (RK 2, 20) jsem napsal úvahu v *Rozboru* [5]. Zde k tomu doplňuji jen to, že předpokládané jméno německého spojence Oldřichova jako třeba *Adelinhem* zde mohlo být bez „ideologických“ potíží. Pěvec nazývá jen Poláky zlými, nikoli *cizince* tedy Němce, jak je u něho jinde obvyklé.

V *Beneši* chybí konečné *-u* ve slově *vyzehachu* (RK 6, 23). Důvod tohoto opomenutí neznám. Snad nechtl písař dělit v následujícím slově (*stříebro*) spřežku *-rs-* do dvou řádků.

Vedle dittografie nacházíme v RK i haplogogie, při nichž vynechal písař buď náležitě písmeno nebo i celé slovo. Velmi často tu jde o *-r-* nebo o reflexivum *-sě-*. První z obou chyb mohla vzniknout z důvodů fonetických, když totiž dělalo *-r-* potíže při výslovnosti. Je nutno mít stále na paměti, že středověké texty – u poesie orální tím více – byly

recitovány a teprve po uplynutí kratší nebo delší doby zapisovány. Máme v RK 9, 25 *czni* místo *černí*, v *Jelenu* na rubu MPKV *kasnýma* místo *krásnýma*, v RK 14, 28 *kutost* místo *krutost*. V RK 16, 31 vypuštěno *-r-* ve slově *červená*, ale čtení zde není docela jisté. V RK 4, 10 *tvda* místo *tvrda*; u slova *tvrda* lze pochybení snadno odůvodnit tím, že slovo bylo původně vyslovováno jednoslabičně a také jinde padala na váhu obtížnější výslovnost při slabikotvorných likvidách. Jinde však toto vysvětlení nestačí. Pomýšlel jsem při slově *kasnýma* na nějaký derivát od *kasati*, *kasati se*, ale nevím, zda takové adjektivum v nějakém slovanském jazyce existuje. Kromě toho by to zcela odporovalo pěvcově dikci, neboť *krásný* patří k jeho básnickému fondu, je to formule a zároveň epitheton constans. Totéž lze říci o *té kutosti – krutosti*. Zde by bylo ovšem možné pomýšlet na sloveso *kúti*, *kovati*. Jinde jsme již odůvodnili, že v RK je dáována přednost slovesným sufixům *-je/-jo*, i když tu byla snesena řada námitek. Ale v RK bychom našli spíše *kuju*, nikoli *kovu*, *kovám*, stejně jako je zde dáována přednost formám *vzduju*, *pleju*, *plyju*, *ždaju*, nikoli *dmu*, *plevu*, *plovu*, *ždu*. Ale musíme akceptovat korekturu *krutost* z důvodů výše udaných.

Pozoruhodné je v RK vynechávání reflexiva *sě*, *sie*. Bylo zkonstatováno nejméně na pěti místech: RK 8, 21 *Na rovni sě valnej položichu*; RK 12, 16 *vzdámy-li sě ... vrahóm*; RK 16, 17 *nezjařte sě, bozi, sluzě*; RK 25, 26 *Otvorite sě vrata*; a RK 18, 5 *upěchu sě vzhóru*. Tento poslední případ je moje konjektura, jediná, kterou jsem si dovolil v RKZ; význam je *vyšplhali se*, lze číst i *vypěchu sě*. Důvody jsem upřesnil v *Rozboru* [6]. Důvodem všech těchto haplogií mohla být písařova únava. Vždyť opsal takových stránek, jako nacházíme v RK, mnoho desítek, ne-li stovek! Kromě toho se reflexivum *sě* mohlo mást s obdobně znějící předložkou *s*, *se*, s tvary zájmena *sien*, s koncovkou imperfekta *-se* a snad i s citoslovcem *se* (= hle, vzhůru). RK 18, 26 je psáno pravděpodobně *hodrost*, ač se soudí, že tu bylo původně *bedrost*. Slovo nadělalo tolik hluku, že se téměř zdálo, jako by s ním stála i padala pravost RKZ [7].

RK 6, 3 *sbory* (nebo *sboři*) *chorúhve na most vraziu*, samozřejmě od *vraziti*, nikoli *vražeti*, to by byla i dnes hrubá mluvnická chyba. Psaní slovesa není dost zřetelné, správně by mělo být *vrazia*, *vrazie*, ale takovýchto metaplasmů je v RK více. Lze sem přiřadit i *nebojá sě*, lépe než *nebojú*. Že skutečný autor RK, lze-li o něm při orální epice ůbect mluvit, znal tyto konjugace, viz třeba RK 13, 2 *meči visá*.

RK 11, 27, zde je nutno číst *klidno*, nikoli *kludno*. Obdobné případy *ocelí* a *bělitiú nožicu*; první RK 13, 20 a druhý RK 26, 22. Přehláška *u > i* je v RK neprovedena, ale po *-I-* jsou výjimky i v „pravé“ staročeské literatuře [8].

IV.

Přicházíme k podrobnějšímu výkladu o poměru RK1 (tj. zápis *Jelena* na rubu MPKV) a RK. Jsou tu rozdíly v textu na několika místech; zde nás zajímají zvláště tyto případy: RK1 *po žalniem srdeče* × RK *po žalním*; RK1 *těžkým mlatem* × RK *tiežným*; RK1 *žalostiví lesi* × RK *žalostní*; RK1 *lezii*, *lezie* × RK *leze*. První tři případy jsou jasné, jak již dovodil Mareš [9]. Spor by bylo možné vést o dvojici *těžký – tiežný*. Dalo by se chápat *tiežný* jako vhodnější, neboť by to byla *lectio difficilior*, čtení nesnadnější. Jestliže totiž má textový kritik volit mezi dvěma výrazy, jež lze vidět v předloženém textu, volí zpravidla ten méně častý, vzácnější a tudíž spíše takový, jemuž písař nerozuměl, takže jej nahradil

slovem běžnějším. Ale je nutno se uchýlit opět k formulím orální poesie. Mlat nebo meč jsou tu vždy *těžké*, i když někdy také *ostré*; ale *tiežný*, samo o sobě možné (od tíha), v RK není vůbec. Obdobně musíme postupovat při hodnocení slov *žalostní* – *žalostiví*. I zde následují Mareše, který klade *žalostiví* na první místo stejně jako *milostivý* proti *milostný* a podobně. *Žalostný* je sice v RK také (RK 2, 27), ale jen na proužku, kde chybí kontext. Naproti tomu je v RK jedenáctkrát *žalostivý*, kromě *žalný* (jednou). Je to tedy opět formulový výraz, který značí *žalost* projevovanou jaksi navenek, kdežto *žalostný* se blíží významu *ubohý*. Naproti tomu je to *lezii* skutečná hádanka. V RK je konečně *-e*, ale patrně tu bylo také *-i*, jak ukazuje virgule. RK1 je zde po chemických zkouškách z roku 1857 zamodřen. Někdy se zdá, že ti experimentující učenci nadělali na RKZ za více než stoletého působení více škody než užitku. Pokládám čtení *lezie* v RK ještě za nejpravděpodobnější. Máme ovšem před sebou analogické praesens, jako by tu bylo *on prosie*. Skupina *-ie* není v RK znakem měkkicím.

V.

K ostatním textologickým problémům patří:

RK 10, 9 *pre pohany* a RK 13, 14 *pre druhého*. Obojí předložka je psána zkratkou, ale doplnění *před-* je chybné. Máme tu pěkný příklad moravského nebo slezského dialektu. Viz o tom moji poslední studii o východním původu RK [10].

S tím je v úzkém kontaktu jiné bolení hlavy, které způsobilo učencům také ne zcela jasně transkribované místo RK 12, 12. Po rekonstrukci se tu čte *rozhořalé poldne*. Předtím tu však bylo *rozharalé*, avšak *-a-* se smylo vodou. Já bych však to čtení tak šmahem neodmítal; kdo ví, jak zde pergamén původně vypadal a zda tam nebyly nějaké stopy po *-a-*. Svědčily by pro to důvody: *rozhořalý* není ve slovní zásobě RK; kromě toho by písař asi transkriboval *rozhořalé*, neboť tak je přepsáno desetkrát, zvláště však *den se rozhořieva*. Patří sem i *hoře*, *hořeti*. Ale i základ *har-* nebo *gar-* je bohatě doložen, zvláště ovšem ve východních nářečích a ve východních slovanských jazycích vůbec. Máme valašské *ogary*, tj. snad mladé opálené, osmahlé muže (je-li tato etymologie správná). Viz i slovo *oharek* a ruské osobní jméno *Ogarev* nebo *Ogarjov*; lidový název *Ohře* je *Oharka*, jež svědčí, mimochodem řečeno, i pro slavinitu tohoto názvu. Výše uvedená teorie o *lectio difficilior* by také svědčila pro čtení *har-*, i když akceptujeme zprávu o smytí původního (?) textu a skutečnost, že se někdy píše v RK i *-r-* za *-ř-*, zejména ve slovech (jménech) písaři hůře srozumitelných. Obě čtení jsou tedy co do hodnověrnosti asi v rovnováze.

RK 6, 13 bylo ve slově *od* poslední písmeno škrabáno. Proč, je těžko zjistit, ale nejspíše tam chtěl písař mít *ot*, které je v RK asi sedmadvacetkrát, nehledě k předponě u sloves a příslovcí, kde je archaický tvar monopolní. Novější *od* je též v RK 12, 9, tedy vždy v textech, jež považujeme za mladší. Tedy žádná „Hankova umělá archaisace“ nepadá v úvahu.

Zajímavé je poslední slovo v *Jelenu*, RK 28, 2, kde je psáno *děvice* (plur.), ale poslední slabika vyškrabána, takže se má číst *děvy*. Tak je v RK dvanáctkrát, kdežto *děvice* jen na tomto sporném místě. Kratší základní a také správně epická forma musí dostat přednost. V RK1 bohužel závěr chybí, kus pergamenu je odtržen. Zcela nevhodné by bylo pro orální

poesii *dievky*, už proto, že by to ve staré češtině znamenalo i chlapce.

RK 28, 25 není zcela jisté, zda se má číst genitiv *sada* nebo *sadu*. Žádána byla druhá forma, neboť slovo patří spíše k *u*-kmenům. Ale ty jsou v RK méně často v užívání. Naproti tomu je *sada* snad rýmováno nebo spíše jako asonance: *u panského sada / pro če žalostiva* [11].

RK 15, 33 *sekerú* nebo *sekyrú*, drobnost, ale velmi důležitá. Původně bylo *-e-*, ale písař, tentokrát zřejmě z Čech, opravil na tvar sobě bližší. V Čechách mají sekyru a sekyrku, na Moravě a ve Slezsku a také dále na východě sekeru a sekerečku.

RK 17, 5 *rucie komoň*, koncové *-e* je chybné, proto je písař právem vyškral. Bylo tam původně vepsáno podle analogie *rucie = rychle*. V RK 13, 4 je však správné *ruci koni*. Tvarů s *-i* a *-ie* je asi dvanáct, a to správných; někdy lze slovo vyložit jako adjektivum i jako adverbium.

RK 17, 7 *vojsko*, také zde je koncové *-o* škrabáno a domnívám se, že písař chtěl vepsat *vojska*. Femininum je správnější a častější, ač i zde lze občas připustit obojí formu.

RK 18, 9 je neúplně *múdr*, vyplňované vydavateli na *múdro* (*v míře válku múdro ždáti*). Ale Mašek [12] říká výslovně, že tu *-o* nebylo. Proto doporučuji *múdru*, tedy „pro moudrého člověka“.

RK 25, 17 *krahujce zlobného*, slabika *-ho* je vyškralána, ale patří tam, neboť to vyžaduje gramatická vazba i metron. Ale mezera je velmi malá. Snad tam byla původně nějaká zkratka. Dělá se oprava na *zlobný*, ale toto místo však nelze opravit bez hlubších změn.

RK 26, 30. To je snad jediné místo, které opravil skutečně Hanka, jenž se také k tomuto zásahu přiznal. Bylo zde původně *co řekne máti*, ale Hanka opravil na *če*. Toto tázací a někdy vztažné zájmeno je v RZ, RK i ve zlomku *Evangelia sv. Jana* v užívání výhradně, takže lze Hankovu textologickou činnost na tomto místě snadno pochopit. Proč tam bylo *co*, na to lze nabídnout dvojí možný výklad. Jeden by záležel v tom, že se písař dopustil omylu z jakési roztržitosti, neboť v době jeho práce bylo již *co* běžné. Ale snad je i možné, že *co* je ještě chápáno jako původní genitiv *čso* nebo *česo*. Smysl dívčiny řečnické otázky je „co asi řekne“, jako dnešní vulgární „čeho?“ místo „co, prosím?“ Slůvko *asi* je v některých nářečích velmi řídké.

RK 23, 26 *neupúščeť búrít v vrahy*, písmeno *-t* vyškraláno, nejlépe dopsat *-e*, takže vznikne přechodník přítomný [13].

RK 16, 31 ve slově *jalóvku* je škrabáno *-o-* z neznámých důvodů. Snad se říkalo v nějakém podřečí *jaluvka* [13].

RK 23, 29 s podivným přepisem *bojistce* (nebo *bojistie*), jako by si písař nebyl jist, zda má číst *bojišče* nebo *bojiště*. První způsob byl ve starší češtině obvyklý, na Moravě mnohde přetrvává dodnes. Ale soudím, že i *-št-* leckde existovalo od pradávna, neboť je ve staroslověštině. Razilo si cestu i pro snažší výslovnost. Původně bylo *-šč-*, ale písař udělal z *-c-* druhé *-i-*. To by naznačovalo původní archaičtější *-šč-*.

RK 27, 17 *podskoči naň*, jediný příklad. Jindy (šestkrát) je vždy *něj*, *jej*. Některé z těchto dokladů prý opravoval Hanka na *-ň*. Tato vzácná forma je i v RK1. To by dávalo za pravdu Marešovi, který soudí, že RK vznikl m. j. opisem z RK 1 jakožto starší předlohy. Je to skutečně možné, ale RK1 má – při svých archaismech – také několik závažných chyb,

takže bych spíše akceptoval, že oba tyto rukopisy měly starší, možná západočeskou předlohu.

Námítky a dohady způsobila v RK slova *vrch*, *vrchy*, ale i *vrchole*; o té není třeba se zde zmiňovat, vzali jsme si za téma jiné problémy, snahu o proniknutí písařovy praxe, pokud lze. Zde je třeba řešit RK 16, 19 *na vrchu* a snad i RK 5, 25 *za vrchy*. První případ je celkem jasný, původní a správně *u*-kmenové *vrchu* bylo radováno, patrně proto, že toto substantivum se všude jinde skloňuje v RK jako *o*-kmen. Ale v RK 5, 25 se vede ještě spor, zda tu byla nebo byla razura. Mně dovoluje Husníková fotografie [14] jen zjistit větší mezeru na konci řádku, který vybočuje z řady. To se stalo jistě úmyslně, ale nevím dobře proč. Buď tu bylo skutečně kdysi správné *vrchmi* podle *u*-kmenů, anebo se písaři nevešlo původně zde zamýšlené *wz*- (ve slově *vzchod*), a udělal zde proto vynechávku, aby mohl tuto prostorově náročnou skupinu souhlásek napsat na počátek řádku dalšího.

Poznámky

- [1] Enders, J.: *Jazykovědný rozbor Rukopisu královédvorského a zelenohorského a dalších staročeských textů s nimi spojovaných*. Praha, Neklan 1993, str. 24.
- [2] Enders, J.: *Rukopis Zelenohorský a Královédvorský. Vznik, styl a básnická hodnota staročeské orální poesie*. Praha, Neklan 1993, str. 211–212 a 222–224.
- [3] Citováno (a dále v textu) podle listu a řádku příslušného rukopisu, nikoliv podle veršů vydání.
- [4] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [2], str. 280.
- [5] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [1], str. 275.
- [6] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [1], str. 302.
- [7] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [1], str. 57.
- [8] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [1], str. 64.
- [9] F. Mareš: *Pravda o Rukopisech zelenohorském a královédvorském*. Praha 1931, str. 19.
- [10] Enders, J.: „Východní“ původ Rukopisu královédvorského. Nový důkaz pro každého. *Zprávy České společnosti rukopisné VI/4* (1. prosince 2003), str. 81–86.
- [11] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [2], str. 252.
- [12] Mašek, I. B.: Popis korektur a rasur v Rukopise kralodvorském. *Listy filologické a paedagogické* 3, 1876, str. 176–201.
- [13] Enders, J.: *op. cit. v pozn.* [1], str. 36.
- [14] Mareš, F. *op. cit. v pozn.* [9], str. XXI.

Goll, Masaryk a Rukopisy

RADOMIL ŠOLC

Historik Jaroslav Goll (* 11. července 1846 v Chumci nad Cidlinou – † 8. července 1929 v Praze) byl tak aristokraticky jemný duch, že dnes, kdy uplývají tři čtvrtiny století od jeho smrti, nebýt několika ustálených představ, upadl by do zapomenutí. Ale jeho vliv na český život onoho času byl nemalý: historikovy pracovní postupy vstoupily do povědomí jako „Gollova škola“.

Výrazná byla i celá jeho rodina. Připomeňme si jeho matku z rodu předního českého průmyslníka Daňka. Jaroslav Goll byl tchánem F. X. Hodače (1883–1943), prvorepublikového národního demokrata a později (v roce 1934) tvůrce protihradního Národního sjednocení. Konečně Gollovou vnučkou byla známá česká herečka Nataša Hodačová (1912–1988), s pseudonymem Gollová.

Gollova delikátní povaha se projevila zejména v překladu Charlese Baudelaira a ve vlastních básních, dnes známých spíše jen literárními historikům:

*Chceš-li nad strany se povznést v chladné výši,
ptej se vždy proč? A v čem se strany liší
poznáš, tu i tam, že v stejném právu stojí...*

(Úvod básně *Proč a čemu*)

Zpočátku se literárně těžce probíjel, i když jeho cesta jako pedagoga byla překvapivá: ve dvaceti osmi byl universitním docentem, deset let na to řádným profesorem všeobecných dějin, a před svým odchodem do důchodu byl v akademickém roce 1907/1908 universitním rektorem [1].

Když dne 13. října 1883 vyšlo první číslo Athenaea, redigované T. Masarykem, Goll byl na počátku jeho spolupracovníkem, neboť byl rád, že zde mohl volně zveřejňovat svoje práce. Jeho oborem byly zejména středověké osobnosti, Čeští bratři, později doba Marie Terezie. Ale již od počátku mu byly Masarykovy způsoby, nebo – řekněme v Gollově duchu – odlišné pojetí historické práce, cizí. Tehdejší bezmála intimní Masarykův přítel J. S. Machar poznamenal, že Goll „ze všeho hledí vytvořit lahodnou drobnůstku, vědeckou beletrii. Fasádník dějepiscevtví tu a tam napíše nevelkou práci ... Než ji napíše, sedí nad ní rok, dva, tři, ale můžeme věřit, že je to práce důkladná, svědomitá, dobře psaná...“ [2].

Ale ujal se ho Ferdinand Peroutka, řka, že „... pokud se zabýval Masaryk historií, byl dosti dalek toho, aby s chladnou objektivitou snášel fakta a sbíral materiál. Gollova škola měla pravdu proti Masarykovi ve většině přísně historických otázek... Masaryk v historii – toť ideolog na rekvizici...“ [3].

Podobně i historik Kamil Krofta: „*Proč se nepsalo o spisech Masarykových, jež se také dotýkají českých dějin, není mi sice známo, ale nemýlím-li se, dala by se příčina vyjádřit slovy: chválit se nemohlo, hanět se nehodilo.*“ [4]

Závěrečně několik vět o sveřeposti tehdejších odpůrců, z mladšího pera Vladimíra Neffa: „*Pro mne otázka Rukopisů vyřízena není. Když jsem se dosytosti proti Rukopisům namluvil a napapouškoval to, co o nich povídali Gebauer a Goll, napadlo mě, že by bylo dobré si ty Rukopisy přečíst. ... Byly-li ty básně složeny na počátku 19. století, jak tvrdí Gebauer, kdo byl jejich autorem? Vždyť my známe českou poesii té doby a víme, že je to samá ubohost, slabota a bída! Jak to, že žil v naší zemi v oné době básník tak silný, originální a samostatný a nikdo o něm nic nevěděl a neví?*“ [5]

Tak jsme se malým obloukem zase dostali k Rukopisům. Goll o nich napsal brožurku *Historický rozbor básní Rukopisu královského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. (Praha, nákl. vlastním 1886, 95 str.). V ní popřel existenci obou rukopisných hrdinů. Ale Gollovy zájmy, jak jsme viděli, se ubíraly jiným směrem. K zaujmutí stanoviska k Rukopisům byl posléze přinucen Masarykem. Rozdílné názory na historickou pravdu se stále prohlubovaly, měnily v neporozumění a roztržku. Ta vyvrcholila vzájemným ignorováním. K němu přispěl i Gollův názor na zachování soužití v rakouském soustátí, který skončil až jarem 1918. Jistě tu působil i styk s císařskou

rodinou: za pobytu arciknížete Karla, pozdějšího posledního Habsburka na českém trůně, v Praze docházel na Hrad jako učitel všeobecných dějin rakousko-českých. Současně mu byl průvodcem po hlavním městě. Měl styky i s následníkem trůnu Františkem Ferdinandem d'Este.

Po odchodu do důchodu, ještě před vznikem Československé republiky, skončil Goll bezmála jak v bídě hmotné, tak v společenské. Povinné blahopřání z Masarykovy kanceláře ke svým šedesátinám vyhodnotil slovy: „*Mně se již nemohlo říci, než se řeklo.*“ Peroutka obdobná jednání hlavy státu s lidmi již znal: „... *jak snadno se uměl loučit s lidmi*“ [3]. Na oplátku byl mu Masaryk zase někým, koho nechtěl ani jmenovat.

Zakončme Gollovo působení v českém dějepisceví jeho myšlenkou platnou dodnes: „*Ohlašuji napřed, že neseoustoupím do té nekalé areny, odkud hlučí vřava, za kterou se stydětí musíme před sebou i před světem.*“ [6]

Poznámky

- [1] Havránek, J. – Hlaváčková, L. – Kunštát, M. – Míšková, A. – Pešek, J. – Petráň, J. – Urfus, V.: *Dějiny Univerzity Karlovy. Svazek III. (1802–1918)*. Praha, Karolinum 1997.
- [2] Machar, J.S.: *Českým životem Procházky a pozorování*. Praha, Gustav Dubský 1920.
- [3] Peroutka, F.: *O věcech obecných I*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991, str. 196.
- [4] Marek, J.: *Jaroslav Goll*. Praha, Melantrich 1991.
- [5] Neff, V.: *Zlá krev*. 2. vyd. Praha, Československý spisovatel 1960.
- [6] Goll, J.: *Historický rozbor básni Rukopisu královského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava*. Praha, nákladem vlastním 1886, str. II.

Francouzská historiografie o Rukopisech

JAROSLAV SVÁTEK

Před dvěma lety měla česká kultura možnost se připomenout v zahraničí na velkolepé prezentaci nazvané *Sezóna české kultury ve Francii*. Vedle nejrůznějších výstav, koncertů a přednášek byla vydána i příležitostná publikace s příznačným názvem *SKRZNASKRZ – Češi a Francie v průběhu staletí* [1]. Knižka měla v intencích české kulturní sezóny seznámit francouzské čtenářstvo s historií a kulturním dědictvím českých zemí se zaměřením na vztahy s Francií.

Jelikož byl záběr více než třisetstránkové publikace široký a historie líčena celkem dopodrobna, bylo možno se na dvou místech setkat s problematikou rukopisného sporu. Poprvé se o Rukopisech můžeme dočíst na str. 41 v kontextu líčení národního obrození. Práví se zde: „*Vzdálená Francie prostě neznala tužby národních buditelů. Přesto Francouze začala brzy zajímat jedna literární mystifikace: falešné RKZ. ... Jako v případě Ossianových zpěvů Jamese Macphersona, jednalo se o padělek – ale v Čechách se přikládala víra k pravosti skoro až do konce 19. století...*“ O nálezci RK se pod jeho vyobrazením dočteme: „*Václav Hanka – emeritní slavista a knihovnik vlasteneckého muzea byl pravděpodobně jedním z autorů falešných Rukopisů.*“

Na úryvku, apriorně odsuzujícím RKZ jako padělky, je nicméně zajímavé, že poskytuje vhléd do ohlasů na Rukopisy ve „vzdálené“ Francii. Objevují se zde jména jako Claude Fauriel, Edgar Quinet, Gaston Paris a zejména i u nás známý Louis Leger. První z nich byl známým literárním historikem a polyglotem přelomu 18. a 19. století, tedy současníkem našich prvních obrozenců. Mimo jiné překládal do francouzštiny Shakespeara a právě i *Ossiana* a o Rukopisech přednášel na pařížské Sorbonně již ve 30. letech 19. století. Mezi jeho žáky patřil pak druhý zmiňovaný, Edgar Quinet. Ten roku 1831 publikoval obdivný článek o objevu RK v *Revue des deux Mondes* [2].

Ovšem hlouběji se o Rukopisy a vůbec o slovanskou kulturu a mytologii začal zajímat o třicet let později Louis Leger. Tento člověk se stal nejznámějším prostředníkem mezi slovanskou kulturou a francouzským světem. Působil nejprve jako velvyslanec v carském Rusku, tam se však seznamuje s J. V. Fričem a od roku 1864 působí i v Praze. Dokonce zde v letech 1871–1872 vydává časopis *Correspondance slave*. Jeho pozdější studie vyšly i v českém překladu pod názvem *Vzpomínky slavofilovy*, pozůstalost Louise Legera je uschována dokonce v Literárním archivu Národního muzea. Pro něj byly Rukopisy starobyrou památkou, a tak jejich překlad do francouzštiny zahrnul do sbírky *Hrdinské zpěvy a lidové písně Slovanů z Čech* [3] vydané roku 1866. Téhož roku však Rukopisy podrobil kritice jiný francouzský badatel, známý medievalista Gaston Paris [4] – na jejím základě Louis Leger svůj názor přizpůsobil.

Vraťme se však ke knize *SKRZNASKRZ*. O rukopisných bojích roku 1886 se dozvíme následující: „... jakékoli ohrožení Rukopisů v Čechách vyprovokovalo násilné ohavné reakce. Na začátku r. 1886, když se revue Athenaeum rozhodla učinit konec jejich prodloužené vládě tím, že pozvala vědecký tým (sic! –js–), aby shromáždil a publikoval důkazy mystifikace, vyprovokovala největší veřejnou debatu a spustila krizi, kdy popíratelé Rukopisů stáli proti politicko-vlasteneckému bloku, složenému ze staro-mladočechů, ze spisovatelů a vědců, z žurnalistů nebo jen zvědavců...“

Tyto značně zkreslené představy jsem přičítal na vrub skutečnosti, že celá pasáž o Rukopisech byla napsána paní Catherine Servantovou, tedy jedinou „Nečeškou“ v celém autorském kolektivu. Netušil jsem ovšem, že těmto zkresleným odstavcům předchází několikaletý solidní badatelský výzkum.

V roce 2000 vydala totiž universita v Montpellier její studii nazvanou *Kritika a národ – vznik kritiky v české literatuře (1860–1890)* [5]. V této knize je pochopitelně podstatná část věnovaná rukopisným sporům, zejména těm v 80. letech 19. století. Kdo by se však těšil na nezaujatý, českým prostředím a historiografickými stereotypy nezatížený pohled, byl by po přečtení příslušné pasáže o RKZ vysloveně zklamán.

Od počátku je v knize nad slunce jasné, že pravost Rukopisů byla vyvrácena. Jakoby to byla historická nutnost, na kterou se čekalo do roku 1886, kdy ji má Prof. Gebauer oznámit. Na základě jakých skutečností byly RKZ vyvráceny, se však čtenář konkrétně nedozví. Kniha je rovněž líčena ze stanoviska odpůrců i v tom smyslu, že se prakticky nikde nesetkáme s úryvkem rukopisné obrany. A pokud ano, pak je tato „obrana“ redukována pouze na novinářské útoky v Grégrových *Národních listech*. Některé zmínky o těch „věřících“ stojí zato ocitovat: „... *universitní klan pro obranu RKZ pod vedením popudlivého (a nekompetentního) Martina Hattaly*“ (str. 221); „... v letech 1879–1880,

aby udolali oba Moravany (Vaška a Šemberu, pozn. –js–), vojáci Rukopisů nepoužívají vědeckých argumentů (které by jim ostatně ušetrily krutou porážku)“ (str. 225). Po vystoupení *Athenaea*, které je tu exaltováno jako dar z nebes, se obrana charakterizuje slovy: „... historici (V. V. Tomek, J. Kalousek ...) chtějí rozvinout reakční úsilí, aby vytáhli Rukopisy ze špatné cesty, kam je zavádí skupina Athenaea“ (str. 227). Naštěstí všechno dobře dopadne a my se můžeme na str. 231 dočíst: „Politicko-vlastenecký blok obránců Rukopisů sám vzápětí upadá do věčných svárů ...“ O rozpadu realistické skupiny ani slovo. Hrdinové se přece nemohou rozpadnout...

Každý trochu zběhlejší čtenář si jistě klade otázku, který okruh pramenů dohnal autorku k takto až téměř nenávistnému pranýřování rukopisné obrany namísto věcného popsaní podstaty sporu. V knize se totiž nedozvíme, jak spor dopadl – to je zřejmě asi jasné – a jaké konkrétní důkazy způsobily, že Rukopisy byly vymazány ze středověkých literárních dějin. Není ani divu: pro popis doby a její hodnocení autorka poněkud nešťastně vybrala vzpomínky zcela jednostranného J. Herbena. Úlohu „vědeckého“ rozboru dostatečně zastal sborník *RKZ – Dnešní stav poznání. Z autentických pramenů to jsou pak především Masarykovy, Hostinského, Gebauerovy a Gollovy články v Athenaeu.*

A takovýmto způsobem se pak na první pohled solidní vědecká analýza postupně přeměňuje na pohádku, kde dobro vítězí nad zlem. Nevzdělané Čeststvo se díky realistům naučí kritice a vědecké práci a bude zachráněno.

Celý tento rozhořčený článek by nemusel vzniknout, pokud bychom si neuvědomili jedno riziko. Ve francouzském prostředí se toho o české historii a kultuře ví celkem málo. Přesto se čas od času najde pár jedinců, spíše nadšenců, odhodlaných zkoumat toto prostředí. Budou-li se chtít orientovat v českém 19. století, relativně úzká francouzská produkce jim nabídne tuto práci. Můžeme jenom doufat, že jejich úvaha nad touto problematikou bude hlubší. Jenže francouzsky psané studie Františka Mareše [6], blahé paměti, tam k dostání nejsou...

Poznámky

- [1] Servant, C. – Šetlík, J. – Šlajchrt, V. – Vrba, T.: *SKRZNAŠKRZ – les Tchèques et la France au cours des siècles*. Praha, Gallery 2002, 327 str.
- [2] Quinet, E.: De l'Epopée des Bohèmes. *Revue de deux Mondes* 3, 1831, str. 359.
- [3] *Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême. Traduits sur les textes originaux avec une introduction et des notes par Louis Léger*: Paris, Librairie internationale 1866, 314 str.
- [4] Paris, G.: *Revue critique* 2, 1866, str. 312–322.
- [5] Servant, C.: *Critique et nation, la naissance de la critique dans les lettres tchèques (1860–1890)*. Montpellier, Université Paul Valéry 2000, 337 s.
- [6] Mareš, F.: *Remarques sur le problème des Manuscrits tchèques de Králové Dvůr et de Zelená Hora*. Československá společnost rukopisná, Praha 1936.

Karel Mensinger a RKZ

KAREL NESMĚRÁK

Rukopisný boj v 80. letech 19. století zaujal i naše krajany žijící v zahraničí. Jedním z mnoha byl dnes skoro zapomenutý český kněz, spisovatel a knihovník Karel Mensinger. Jeho osobě a dílu bylo dosud věnováno jen velmi málo pozornosti. První životopisný nástin přináší Ottův slovník naučný [1]. V souvislosti s Mensingerovým článkem o voroplavbě na Labi věnoval jeho osudům pozornost Čeněk Zíbrt [2]. Konečně dosud nejrozsáhleji se Mensingerovi věnoval Jan Thon [3].

Karel Mensinger se narodil 9. října 1813 v Labské Týnici. Po studiích na gymnasiu v Litomyšli studoval teologii v Hradci Králové a v Praze. Ještě jako bohoslovec se v Praze ujal redakce prvního českého pedagogického časopisu *Přítel mládeže*; přátelil se s Karlem Slavojem Amerlingem a jinými pedagogy. V roce 1838 byl v Hradci Králové vysvěcen na kněze, poté působil jako kaplan v Nových Dvorech a Heřmanově Městci. Zde se plně projevuje jeho záliba v knihách, když zakládá veřejnou knihovnu. V roce 1844 odchází do Itálie, do Milána, jako polní kaplan tamního 18. pěšího Reisingrova pluku. V Miláně, tehdy ještě patřícímu k Rakousku, byla velmi početná česká kolonie, jen českých vojáků v tamní posádce bylo na čtyři tisíce. Mensinger se snažil o založení české knihovny a posléze i české tiskárny pro Čechy v Miláně. Knihovna obsahovala více jak 300 svazků, které byly neustále

vypůjčeny. Českou tiskárnu vedl Karel Rettig (syn Magdaleny Dobromily Rettigové), jehož nákladem mj. vyšla Mensingerova kniha *Stručně popsání hlavního chrámu v Miláně* (Milán, K. Rettig 1845). Mensinger vydal v Miláně – tentokrát u tiskaře Bernardoniho, který si opatřil české typy a jehož tiskárnu nazývali proto „typografia boema“ – ještě některé další své práce, určené především českým vojákům, jako *Příprava k hodnému přijetí svátostí: sv. pokání, sv. přijímání a posledního pomazání* (Milán, Bernardoni 1845) či *Krátké rozjímání a modlitby k útěše nemocným* (Milán, Bernardoni 1845) a konečně *Tři sta mravných průpovědek* (Milán, Bernardoni 1845). Posledně jmenovaná kniha byla dovážena až do Čech.

Revoluční události roku 1848 však znamenají pro Mensingera obrovský zlom v jeho životě. Mensinger se aktivně zapojil do boje za osvobození a sjednocení Itálie; byl mj. polním kaplanem polské slovanské legie. Za svoji činnost byl rakouskými úřady prohlášen za psance, byla na něj vypsána odměna 400 zlatých a v nepřítomnosti byl odsouzen k trestu smrti.

Po bitvě u Novary roku 1849 se Mensinger stává profesorem německého jazyka na Collegio nazionale v Alessandrii, kde pobyl pět let a vydal mj. *Vocabulario quadrilingue italiano-francese-tedesco-inglese* (Alessandria, 1856). V letech 1855–1866 byl polním kaplanem královského piemontského jezdeckého pluku. Po zrušení funkcí polních kaplanů v italské armádě se roku 1866 vrací jako penzista zpět do Milána. Zde se stal spolupracovníkem časopisů *La Perseveranza*, *Secolo*, *La Gazzetta di Milano* ad. Za svůj cíl si v té době vytkl seznamovat cizinu se slovanským intelektuálním světem, zvláště pak českým.

Největším Mensingerovým podnikem na tomto poli bylo založení tzv. evropské knihovny – *Biblioteca Europea*. Ta se měla stát sbírkou knih a materiálů uspořádaných podle geografického systému a ukázat tak šíři slovanského kulturního světa, v té době v Itálii skoro neznámého. Mensinger sám o Bibliotece Europeji píše [4]:

Národ slovanský musí chtět nechtě na světlo se vyšinouti, až posud jest ale málo znám aneb zneuznán; pracuji k tomu účelu, abych skutkami mohl dokázati: že jsme a co jsme. Tedy knihovna všeslovanská v skořápce evropské zakládá se na tom, aby každý i sebe menší národ slovanský byl představen: kořen a strom t. j. mluvnice a slovník; květ a ovoce, literatura jak básně tak prosa, k objasnění ale slovanských jazyků nutný jest dějepis i zeměpis; ejhle, to jádro knihovny českoslovanské i všeslovanské.

Myšlenkou na zřízení knihovny se Mensinger začal zabývat kolem roku 1872. Po počátečních nesnázích, ujasnění koncepce a získání podpory od města Milána začal Mensinger, s pomocí přátel v vlasti – zejména Julia Zeyera – se sběrem knih a časopisů. Roku 1878 získal od města Milána i příhodné prostory, do nichž nechal vybudovat knihovní mobiliář. V roce 1880 pak celou knihovnu uložil ve slavné milánské Ambrosiánské knihovně. Díky nesmírnému Mensingerově úsilí se podařilo shromáždit knihovní sbírku čítající více jak 3500 knih, a dále řadu periodik, jichž získal na 5000 různých titulů.

Z dalších Mensingerových významných počinů si ještě zaslouží zmínku *Vocabulario poliglotto di geografia* (Milán, 1870). V tomto zeměpisném slovníku uvádí nejen autentické zeměpisné názvy v původním znění ve snaze vymýtit zkomoleniny vzniklé zejména působením němčiny, ale seznamuje i s demografií, historií a literaturou Slovanů, zejména Čechů.

Mensinger zůstal od vlasti navždy odloučen; jak bylo uvedeno výše, nemohl a nesměl se vrátit. V Miláně oslavil ještě padesáté výročí své primice. Karel Mensinger zemřel 10. října 1892 v Miláně; jeho hrob je dnes nezvěstný.

Mensinger, jako většina vlastenců 19. století, patřil i k nadšeným obdivovatelům Rukopisů. Jak udává jeho životopis otištěný v Ottově slovníku naučném [1], přeložil Rukopis královédvorský do italštiny. Jedná se o překlad dosud z bibliografie neznámý, publikovaný pravděpodobně v některém italském časopise, do něhož Mensinger přispíval. Mensinger prožil i bouřlivou dobu tzv. velkých rukopisných bojů v 80. letech 19. století. O jeho postoji a reakcích píše Jan Thon [5]:

Proto se bolestným ohlasem Mensingerovy duše dotkl zápas o pravost R u k o p i s ů, ba již samy vzdálené pochyby o nich. Pro něho, dávného a vášnivého čtenáře a vyznavače Národních listů, vyzněla reakce jednoznačně. Ale přece jen na ni odpověděl po svém, po mensingerovsku: pečlivý budovatel a sběratel knih pro Bibliotecu Europeu, jež měla dokumentovat duchovní vyspělost Slovanstva, jal se v nastalém zápase pečlivě sbírat všechny doklady tohoto zápasu, sháněti a uchovávat všechny články a polemiky Rukopisů se týkající. Látku takto sebranou třídil podle autorů, ať odpůrců, ať obhájců, do samostatných fascikulů. Leccos zejména z novinářských článků mu ušlo a musel se po tom pídít dodatečně, leckdes se – u článků nepodepsaných – nemohl dopátratí autora. I obracel se se všemi těmito strastmi na Julia Zeyera, aby mu v administracích novin sehnal chybějící čísla, aby v redakcích vyzvěděl jména pisatelů.

Bibliotheca Europea je i v dnešní době součástí Bibliothecy Ambrosiany, jak to určil její zakladatel [6]. A spolu s ní jsou v této proslavené knihovně uloženy i některé doklady rukopisného sporu.

Poznámky

- [1] Ottův Slovník Naučný, díl XVII., str. 108.
 [2] Zíbrt, Č.: K. Mensinger, polní kurát rakouský, na smrt odsouzený sběh, žijící v Miláně, o voropravě na Labi r. 1844. *Český lid* 28, 1828, str. 129–150.
 [3] Thon, J.: *Knihovníci a knihomilové*. Praha, Václav Petr 1947, str. 33–65.
 [4] Dopis Juliu Zeyerovi ze 16. dubna 1880 (publikován v Thon, J.: *op. cit. v pozn. [3]*, str. 55–56).
 [5] Thon, J.: *op. cit. v pozn. [3]*, str. 62–63.
 [6] Rodella, M.: Libri e manoscritti entrati in Ambrosiana tra il 1815 e il 1915. In: *Storia dell' Ambrosiana L'Ottocento*. Milano, IntesaBci 2001, str. 228–229 a 238. (Za poskytnutí údajů a konzultaci jsem zavázán Dr. Pieru Francescovi Fumagallimu, řediteli Ambro-siánské knihovny pro zahraniční vztahy.)

Meze filologie

DAVID PROKOP

V rukopisných sporech byla jednou z nejvíce uplatňovaných věd na obou stranách sporu filologie. Tam i onde byla povětšinou zatížena stranickostí, do problémů vstupoval vědecký amatérismus i projevy nepřátelství a osobní zášti. Snad tedy nebude pro čtenáře *Zpráv* nezajímavé podívat se na jeden obdobný problém s filologií, tentokrát ovšem z perspektivy francouzského historika náboženství [1] Georgese Dumézila (1898–1986).

V knize Georgese Dumézila *Mýty a bohové Indoevropanů* (Oikoymenh, Praha 1997 [2]), která především vynikajícím způsobem vykládá problematiku trojfunkční ideologie vytvořenou (či lépe řečeno objevenou) právě Dumézilem, je kapitola nazvaná *Rehabilitace Snorriho*. V této kapitole Dumézil obhájuje pravost známé sbírky

starogermánských textů *Edda*, kterou sestavil Snorri Sturluson, proti filologické hyperkritičnosti. Vůbec se tam tento význačný vědec vyjadřuje skepticky k této vědě v tom smyslu, že si většinou neuvědomuje své meze. Hned mě v této souvislosti mimo jiné napadla i podoba se sporem o RKZ [3].

Pro pochopení souvislostí bude dobré si ve stručnosti a samozřejmě ve velkém zjednodušení shrnout, o co vlastně v Dumézilově teorii trojfunkčnosti jde. Dumézil tvrdí na základě srovnávacího studia indoevropských náboženských systémů, mýtů a literárních textů (jedná se především o Indii, Írán, Řím, Skandinávii, ovšem pozornosti neunikají ani další oblasti), že v indoevropských společnostech (a právě jen v nich či ve společnostech jimi přímo ovlivněných) existuje trojfunkční ideologie. Společnost se zkrátka dělí na *náboženské vládce–vůdce–dárce práva–znalce legitimity a magie*, dále pak na *válečníky* a nakonec na *živitele–pěstitele–zemědělce*. To může znít jako dokonalá banalita a samozřejmost, nicméně to tak není. Klíčové je právě to slovo ideologie – něco jiného je, jak zdůrazňuje Dumézil, když něco jen prostě existuje a něco zcela jiného je, když je to obsaženo a reflektováno v teologii, mytologii, literatuře a institucích daných společností [4]. Pro naše účely toto postačí, zájemce odkazují k přečtení celé vynikající syntézy, která je zároveň jakýmsi úvodem do Dumézilova obsáhlého díla.

Dumézil tuto teorii rozvíjel od roku 1938 a na jeden z nejrozhodnějších proudů odporu narazil právě ve filologii. Kritiku sklízel mimo jiné od některých specialistů na jednotlivé národní filologie. Tady bychom se měli vrátit zpět ke Snorrimu. Na Snorriho, který *Eddu* sestavil někdy ve 13. století [5], zaútočil v roce 1923 historik germánských náboženství Mogk. Snorri dle něho zakomponoval do *Eddy* věci, které pochytil z mládí a *Eddu* pak vytvořil ve své „dílňě“ v Reykjavolhu na Islandu, kam přilákal básníky, s jejichž pomocí pak sestavoval různá díla – vytvořil tak něco, co by se dalo nazvat „mytologická novela“. Nepřipomíná vám to přes veškeré odlišnosti něco? [6]

Jak jsem zmínil, kritika Dumézilova díla a zde konkrétně *Eddy* vycházela právě od specialistů na jednotlivé národní filologie, tedy nikoli od vědců, kteří by byli schopni srovnávat více filologií najednou. Tím jistě nenaznačoval nepotřebnost takových specializací, jen upozorňuje na hranice možností takového přístupu. Takový přístup je velmi izolovaný, což by nebyl problém, kdyby někteří vědci neměli tak nutkavou tendenci aplikovat výsledky úzce specializovaného bádání na daleko širší pole problémů.

Uvedu několik zajímavých citátů o filologii od Dumézila, který sám ovládal asi dvacet jazyků, včetně kavkazských, sanskrtu atp. Pomohou nám ve zjednodušení a stručnosti poukázat na limity filologické vědy, jak na ně upozornil jeden z nejpovolanějších.

Str. 214: „...*hyperkritičnost je přirozenou nemocí veškeré filologie*.“ Snad tato vlastnost filologie vychází již z jejich kořenů, z doby jejího vzniku jako vědy, kdy vlastně filologie jen negovala do té doby platné představy, omyly či vyloužené podvoody a podvrhy.

Str. 215: „...*žádný text neuchová svůj smysl, vnitřní koherenci a dokumentární hodnotu, projde-li kritickým přezkoumáním podle moderních metod*.“ Zde se chce říct, že rozbijeme-li něco na malé části a vnímáme-li tak něco, těžko pochopíme věci, které jsou viditelné právě jen pohledem na celek, případně z kontextu, ve srovnání s obdobnými jevy. Takový přístup českým filologům, útočícím na RKZ, jistě chyběl. Bohužel jim v tom nahrávala i ta skutečnost, že o slovanských náboženských systémech a mytologii se toho ví opravdu žalostně málo. Využití komparatistické metody je pak prakticky nemožné [7].

Str. 215: „*Je obtížné přesvědčit filologa o tom, že překračuje svá práva*.“ Dumézil si za svůj dlouhý a plodný vědecký život všiml jistých psychologických „bloků“ v přístupech úzce specializovaných vědců [8] – ti nejenže mají silnou tendenci aplikovat

výsledky svého úzce zaměřeného výzkumu na daleko větší oblasti (jak jsem již zmínil výše), ale odmítají své výsledky s postupujícím bádáním i měnit, nezřídka zcela rigidně trvají na metodách a přístupech, které vytvořili již otcové jejich vědeckých oborů.

V souvislosti s obhajobou *Eddy* dále říká, str. 215: „...nad prvky, které již nelze dít rozložit, je zde navíc fakt, že se v nich rysuje jedno schéma, které má pravděpodobně hlubší smysl a hodnotu a které není výsledkem náhodného připojování prvků, ale představuje naopak princip jejich organizace a dokonce i samotného výběru.“ Čili pro „pravost“ *Eddy* mluví výrazně právě to, že má jednotný smysl, jednotný systém. Studujeme-li tyto rozsáhlé texty podrobně a v kontextu s jinými, vidíme na tisících detailů jejich úžasnou systematickosti, propojenost, jejich smysl. Kopírovat nebo falšovat takové texty je proto daleko náročnější, než se může při pohledu z úzkého úhlu jedné specializované vědy zdát. Snorri s největší pravděpodobností dal do souboru texty, jejichž hlubinné propojenosti nerozuměl, respektive v jeho době již nebyla živá v tom smyslu, že nebyla chápána, že již byla jen v některých aspektech tradována bez pochopení. Jistě pak nerozuměl trojfunkční ideologii.

Podobné argumenty vlastně používala i rukopisná obrana. Vidím zde celkem dost paralel, i když se jedná o dva dosti odlišné problémy. Tyto řádky si však nedělají jiný nárok než inspirovat k zamyšlení, případně dovést ty, které toto zaujalo, k literatuře, která může pomoci vidět náš problém trochu jinak, než jsme na to tradičně zvyklí.

Poznámky

- [1] Dumézil trval striktně na tom, že je historik, nikoli tedy kupř. religionista či antropolog. Odmítal být zařazen do nějaké myšlenkové školy, nechtěl být ani označován za strukturalistu, byť jeho pracovní metody k tomuto přímo vybízejí.
- [2] Od tohoto autora vyšla u stejného nakladatelství v roce 2001 i kniha *Mýtus a epos I.*, kterou doporučuji rovněž vaší pozornosti. Kniha je velkou pomůckou i pro pochopení díla Dumézilova celoživotního přítele M. Eliadeho, který sdílel i jeho vědecké názory. V brzké budoucnosti se snad dočkáme dokončení českého vydání této trilogie, životního díla Dumézilova.
- [3] Vzpomeňme jen na různé „odborníky“, kteří v RKZ nacházeli slova údajně v době předpokládaného vzniku nemožná a neexistující a na další trapné příhody, jež prokázaly filologii vpravdě medvědí službu.
- [4] Dovolím si použít termínu pochyceného od literárního teoretika a prozaika Umberta Eca. Dumézil čte a chápe teologii, mytologii atd. jako sémiotický čtenář, jako nenaivní čtenář vyšší úrovně, který je schopen odhalit mnohem více a to vše činí právě v kombinaci s komparatistickou metodou.
- [5] Vyroženě pro zajímavost upozorňuji na to, že Snorriho dělila od textů obsažených v *Eddě* zhruba stejná časová mezera jako Hanka od textů obsažených v RKZ.
- [6] Snad jako by Snorri byl nějaký další Hanka (myslím samozřejmě jako nadsázku, nedělám si zde ambice dělat vědu) – vzdělanec rozhodně nevšedního formátu, který snad ani ne ze zlé vůle či hlouposti, ale z „romantického poblouznění“ údajně vytvořil něco, co pak „musela“ moderní pozitivistická věda nestranně rozdrtit.
- [7] Vzpomeňme neúspěšné snahy Píčovy. Opravdu je škoda, že materiálu ke starým slovanským dějinám je tak málo a že RKZ zrovna také nejsou olbrímím souborem textů. Pokud by byla situace v obou zmíněných aspektech jiná, jistě by stálo za to oslovit nějakého Dumézilova žáka znalého slovanské filologie. Komparatistický přístup by přinesl své plody.
- [8] Dumézil v tomto nemyslel vždy jen na filology, ale kupř. i na archeology. Smutnou skutečností je, že i zde vědecké důvody nebyly vždy prvotní a že silně hrály roli i osobní animozity atp. Můžeme tedy vidět, že to není česká specialita.

Recenze

Kaben, G.: Rukopis královédvorský a zelenohorský – prostředí vzniku a recepce dvou padělaných rukopisů. (Rukopis královédvorský a zelenohorský – Umfeld der Entstehung und Rezeption zweier gefälschten Handschriften). In: *Brücken, Neue Folge 9–10, Germanistisches Jahrbuch, Tschechien–Slowakei 2001/2002*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2003, str. 27–39. ISBN 80-7106-275-8.

Práce německé autorky Gisely Kaben ukazuje prostředí česko-německých vztahů, jak se jeví z historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského.

Spor o autenticitu Rukopisů považuje autorka za vědecky dávno rozhodnutý, avšak dosud trvající. V článku jsou citovány rozborů Julia Enderse a *Fakta o Protokolech RKZ* od Urbana a Nesměráka, ovšem není zmíněno cokoli konkrétního z obsahu těchto publikací. Stanovisko současné rukopisné obrany je shrnuto ve dvou větách, z nichž první je značně nejasná: „*Argumentační linie nových zastánců autenticity totiž znovu vykonávají již dříve provedené – a vyvrácené – úvahy, které údajně již určily postup padělatelů. Parciální logika těchto argumentů nemůže napravit neudržitelnost základních tezí, na kterých stavějí, a které jsou téměř axiomaticky postaveny do prostoru.*“

Autorka se distancuje již od toho, že J. Jungmann prohlásil roku 1822 Rukopisy za národní poklad. Z toho usuzuje na Jungmannovo nejistění, pocit napadnutelnosti, požadavek vyznání víry apod., ačkoli z daného vyjádření se dá pouze usoudit, že Jungmann považoval oba Rukopisy za velmi staré. Že staré památky jsou národní poklady, není výmysl Jungmannův, ale skutečnost, o které se můžeme přesvědčit i na aukcích a v pojišťovnách.

Rukopisný spor charakterizuje autorka výstižně takto: „*jejich integrující funkce pro vnitřní kruh, tedy pro obec buditelů a jejich stoupenců, byla doplněna desintegrojícím momentem, odpuzující a vypuzující reakcí proti všem, kteří stáli těmto skupinám daleko. Cizí v tomto smyslu byli vedle Němců i Češi, kteří se vyjádřili k Rukopisům skepticky nebo odmítavě, přičemž ti ještě stáli pod verdiktem zrádců vlastního národa.*“; a též: „*spor, který šel až na substanci vlastního sebeporozumění a který zároveň vyžadoval potřebnou dávku suverenity k napadnutí autenticity spisů z pozic českého vlastenectví*“. Již méně výstižná je charakteristika seriózního vědeckého rozboru RZ v Palackého a Šafaříkových *Die älteste Denkmäler* slovy „*směs apologetiky, interpretace a pokusu o mystifikaci*“. Především onen „*pokus o mystifikaci*“ (orig. „*versuchte Mystifizierung*“) by si zasloužil být doložen podrobněji, jde-li o originální poznatek autorky.

V článku je zmíněno ocenění Rukopisů německými spisovateli, citováno vyjádření Dambeckovo z roku 1818: „*V estetickém ohledu vyznačují se tyto poesie vesměs skrze přirozenost a svéráznost, obsáhlejší především charakterem síly a velikosti, kratší nebo písně obzvláště půvabem a něžnou niterností citění. Nenáročná jednoduchost, oblíbený to šat opravdové velikosti, jakož i pravé naivity, je také šatem, ve kterém vystupují tyto básně.*“ [1] V Goethově přebásnění *Kytice* z RK považuje autorka Goethův závěr za

čtverácký, šelmovský (orig. „schalkhaft“), ačkoli tento závěr, kdy dívka spadne do vody, byl považován za baladický – dívka se utopila.

Největším omylem celého článku je teze „*axiomatically postavená do prostoru*“, že význam Rukopisů spočívá v jejich novočeském překladu: „*Češi v širokém měřítku četli jen Hankův překlad údajně středověkého jazyka.*“ Podobně v závěru článku: „*Protože se texty daly adekvátně přeložit do nově formovaného jazyka, vytvořily pro něj dodatečně zhodnocení.*“

Která literatura byla pramenem pro tento názor, není uvedeno. Novočeský překlad Rukopisů ocenil také Ivanov v knize *Tajemství RKZ*: „*Také dnes, pokud pocítujeme nějaké estetické dojmy z básní RK, nevznikají na základě staročeského textu, ale novočeského přebásnění.*“ [2] Avšak ani z této věty nelze vyvodit, že Češi v širokém měřítku četli jen Hankův překlad RKZ, ani že se Rukopisy daly adekvátně přeložit do nového jazyka. Sám Hanka vydával Rukopisy „*slovně i věrně v původním starém jazyku, též v obnoveném pro snadnější vyrozumění*“, a toto novočeské znění pro snadnější vyrozumění znělo např. „*chmúrala se tuče po všem nebi*“ namísto starého nesrozumitelného „*chmuráše se tuča po všem nebi*“.

Rozbor textu RKZ nebo nějaké jiné podrobnější údaje, které by tvrzení o velkém významu novočeského překladu podložily, chybí jak v článku Gisely Kaben, tak u Ivanova.

Namísto zdlouhavého srovnávání novočeského a staročeského textu autorka raději zvažuje, proč se v Rukopisech nepíše o dívčí válce a proč se v nich nepíše o Přemyslu Otakaru II.

Také *Milostná píseň krále Václava* je zde zmíněna. Nad textem Svobodovy předmluvy k vydání RK, kde Svoboda chválí přírodní poezii a homérské zpěvy, dochází autorka k názoru, že MPKV nezapadá do plánu padělatelů. Je to totiž rafinovaná dvorská lyrika, styl, který padělatelé vůbec nechtěli propagovat. Tuto rozdílnost podezřelých textů si autorka vysvětluje omylem, přehlédnutím padělatelů.

Závěr článku elegantním obratem hovoří o padělatelích, kteří se namáhali, zatímco „*paralelně k tomu již vznikala první originální (novo)česká poezie, bez postrkování nebo předepisování Rukopisy, neohlížející se na jejich estetiku a pravidla*“. Příklad takové poezie není uveden.

Shrneme-li článek, litujeme, že autorka více nevyužila alespoň citovanou literaturu (nemluvě o celé literatuře rukopisného sporu, téměř nepřehledné), že se nepokusila o bližší vysvětlení nebo doložení některých tvrzení, zatímco se pouští do spekulací a používá množství cizích slov, které znesnadňují porozumění. DANA MENTZLOVÁ

Poznámky

[1] Dambeck, J. H.: Entdeckte böhmische Gedichte. *Hesperus* 1818, Nr. 71, Dezember, str. 564–566. Týž: *Erneuerte vaterländische Blätter für den österr. Kaiserstaat (Wien)* 1819, Nr. 9, 3/2, str. 34–35; Nr. 10, 3/2, str. 38–39.

[2] Ivanov, M.: *Tajemství RKZ*. Praha, Mladá fronta 1969, str. 142–143.

Komárek, M.: K některým aktuálním otázkám transkripce RKZ. In: Jan Gebauer. Sborník ke 150. výročí narození. Praha, Karolinum 1991, str. 103–107. (Acta Universitatis Carolinae, Philologica, 1992, č. 1–2. – Slavica Pragensia, č. 35.)

Miroslav Komárek, známý svou účastí na sborníku *RKZ – Dnešní stav poznání*, v této stati uvádí, že „*zvolil jsem si téma ... pro mne v této chvíli aktuální, totiž otázku transkripce RKZ pro edici*“. Tento plánovaný počín naší vědecké obce, v jejímž čele by byl, jak se zdá, opět Prof. Komárek, nelze než všele uvítat jako velmi prospěšný pro českou obec odbornou i laickou, pro studující mládež ještě více. O tom, jak bych si takové vydání představoval, se zmíním v závěru této recenze.

O významu zasluožilého učenca Jana Gebauera pro česky jazykozpyt jistě nikdo nepochybuje. Ale vážné kritice podléhá i on. Připomínám zde jeho spory s M. Hattalou, jenž byl vlastně jeho učitelem. Hattala byl dle mého názoru vědec všestrannější, s lepším přehledem o slovanských jazycích i českých a slovanských dialektch. Gebauer se lépe vyznal v drobnější práci filologické a ediční. V době intenzivních bojů o RKZ a krátce po ní kritisovali Gebauera hlavně O. V. Seykora a F. Mareš. Vytýkali velkému odpůrci RKZ mimo jiné občasně neporozumění smyslu textu RKZ i „pravých“ staročeských památek. To by se jistě dalo vzhledem k mohutné Gebauerově práci zdůvodnit a prominout. Já mu však jednu věc odpustit nemohu, totiž neseriosní způsob v boji o RKZ. Gebauer totiž vtrousil do své *Historické mluvnice* některé svévolné konjekty, jimiž opravoval texty vždy uznávané za starobylé, maje nepochybně na zřeteli své i cizí námitky proti Rukopisům, o nichž se však v této souvislosti zmínil. Namátkou uvádím, že jde o přítentní tvary primárních sloves *bieci, běžeti, taci, táhnouti a tenci, trhnouti*. Pozdější badatelé odrazili tuto invektivu, uznali správnost původního znění, jak bylo ve staročeských textech, ale opět zamlčeli, že tím padá jedna z vážných námitek proti RKZ.

Nyní k věcnějšímu obsahu Komárkova článku. Větší pozornost je tu věnována transkripci tzv. jotace, to jest zapisování *-ie-*, *-ě-* po souhláskách, které byly ve staročestíně vyslovovány měkce. Gebauer napočítal kolem 400 případů, kdy tento jev není zachycen nebo je vyznačen na nesprávných místech. Flajšhans jako obránce RKZ dospěl k jiným číslům. A já ve svém Jazykovědném rozboru (str. 67) opět k jiným. Ale jen houšť. Čím více nedůslednosti v tomto jevu v RKZ, tím lépe – ač to, co zde říkám, vypadá jako paradoxon. Odpůrci si představují – a snad i někteří obránci je v tom dodnes následují – autora, který by (kdyby byly RKZ pravé) seděl na počátku 14. století někde za stolem a psal podle starých zpráv případně vlastní invence a výmyslů básně, jejichž gramatický obraz by se měl nebo neměl shodovat s Gebauerovými představami o staročeské gramatice. Dnes víme nebo máme vědět, že RKZ jsou pozdějším zápisem písní původně ústně přednášených, tedy tzv. orální epiky a lyriky. Opisovač, který podle tvaru liter v RK působil spíše ke konci čtrnáctého století, o nějakou jotaci nedbal, i když její pozůstatky jsou v písmu zachyceny. Asi mluvil trochu jako Hus, jenž patří ještě větším dílem svého života do tohoto století. Smysl písní RK byl ovšem pro tehdejšího člověka tak srozumitelný, jako jej chápeme dnes, s výjimkou nepoččetných výrazů, hlavně osobních jmen, jak se o tom později zmíním. Ale hledejte třeba v Husovi jednoduchá preterita! Krátce řečeno: skloňování, časování, skladba, tvoření slov a slovní obraz, vše je v RK

a v RZ ještě více starobylejší a správnější než v „pravém“ písemnictví čtrnáctého i třináctého století, ale hláskosloví je novější, a kdyby mělo vzhled dnešních knižních textů, nikdo by se ani příliš nedivil. Formulováno ještě jinak: depalatalisace je v RK na daleko pozdějším stupni než ostatní gramatické kategorie.

Vážnějším problémem se na první pohled zdá chybný přepis *-ie-* místo náležitého *-i-* v RK. Zde se Komárek dopustil dvou závažných chyb. Předně je *sbožiem* jen v RZ a ne v RK, a dále – což je mnohem závažnější – sufix *-iem* správný starý tvar, kdežto zadané *im* vzniklo analogií podle jiných pádů tohoto paradigmatu nebo spíše podle instrumentálu adjektiv typu *jarní*. Jsou ovšem také případy nenáležitého *-iem* místo správného *-im*. Ty byly vykládány různě: zvratnou písařskou analogií nebo jako počínající „hanácká“ výslovnost širších samohlásek. Ale dohadem mohu nabídnout ještě jiný výklad, a to hlavně s ohledem na *Píseň vyšehradskou*, kde se tato „chyba“ – lze-li to tak nazvat – rovněž vyskytuje. Mohlo by tu jít o převzetí z němčiny, v níž je tento pravopis běžný. Vždyť PV byla do tohoto jazyka přeložena (překlad máme k dispozici). Důležité dále je, že se v ostatních „falsech“ tato závada nenachází, až snad na *Evangelium sv. Jana*, ale tam lze tvar *pri stojáciech slug* (= vedle stojících sluhů) vyložit jinak.

Daleko větší pozornost než Komárek věnujeme slovu *nedoždech*, jak je psáno v lyrické písni *Róže*. I zde je třeba širšího vysvětlení z několika příčin. Předně neřeší Komárek otázku, která dlouho zaměstnávala vydavatele, totiž zda jde o aorist nebo imperfektum. Kromě toho tu narážíme na závažnou otázku, jak vypadalo toto slovo v archetypu rukopisu nebo v předloze, z níž bylo opisováno. Vezmeme tu na pomoc staroslověnštinu: zde je *židati* participium *židy*, též další přítomní tvary, imperfektum *židěach*, aorist *ždach*. Dále *dožidati* s přítomními tvary, též jako zvrtné; *požbdati*, imperativ *požiděte* i *poždite*, *požidi*, *požbdi roždьstva* (= dočkej narození); *ožidati*, aorist *ožidach*, přítomní participium *ožidaej* (= očekávající), též *židaetъ* (= očekává). Z posledního příkladu je zřejmé, že v RK není *ždaje* novotvar (*ždaje na milého*); ostatně bylo později nalezeno *před komnatú ždaje*, jak se cituje v mluvnících i slovnících. Zde lze navázat na oblíbenost sloves se sufixem *je/-jo*, tedy *vzdují*, *plyje*, *pleje*, *ždaje*, ovšem i *pije*, *bije*, snad i *chtějú* vedle *chtie*. Doklady z RK: *na milého ždaje*, *cháma ždachu*, *Lubor ždáše*, *v míře válku múdru ždátí*, *ot Boha na milost ždátí*, *poždi milá*, *nic doždátí nemózech*, ale hlavně *zmilitka se nedoždech*. Je tu nápadná shoda se staroslověnštinou a obratnost, s níž domnělý padělatel zvládl toto obtížné sloveso. Udivuje též bohatství výrazů RK, který zná i *očekáváše* (v *Čestmíru*). Jinak se sloveso *ždátí* objevuje v RK jen v lyrice, v *Jaroslavu* a v *Jahodách*. Na shody této písně se staroslověnskými památkami jsem již také častěji poukázal.

Opravy a rasury jsou v RK početné a vyplynuly někdy z kontaminace starších opisů, jindy z písařovy nepozornosti nebo únavy, ještě jindy z nářečí např. „petáckého“ od Litomyšle, jak soudíme podle přepisu slabiky *pe-*, tedy *pej*, *pět* se zanedbanou jotací. Ale nejvíce nás zde v této souvislosti zajímají případy, kdy písař své předloze, ať již psané nebo recitované, nerozuměl. To shledáváme u osobních jmen *Vneslav*, *Veston* místo *-ě-*, také u *tatarína* místo *tatařína*, dále třikrát nalézáme *vnuž* místo správného *vniuz*, asi též *Oldrie* místo očekávaného *Oldrse*, patří sem i *zmatek* u sousloví *rozhoralé póldne*, kde je správnější *rozháralé* nebo *rozhořalé*. Osobní jména písař neznal, epické doby již minuly a tehdejší česká intelektuální veřejnost více užívala jmen náboženských myslitelů nebo reformátorů.

Shrnutí na závěr: Lze číst *nedoždiých*, imperfektum, jak činila většina vydavatelů. Asi proto, že se soudilo, že imperfektum od sloves dokonavých, jako je zde, stávalo při záporu. Ale proč by *ždu*, *ždāti* nemohlo mít aorist? Mluví pro něj tři předcházející obdobné vidy, totiž *kamének nenadjidech*, *dřiezhy a lučky sezzech*, *dlúho seděch*. Děj je ukončen, dívka vyjadřuje bolestnou resignaci. Sloveso *ždāti*, řazené Gebauerem pod vzor *brāti*, přešlo jen do třídy první, u Leskiena také se sufixem třetí osoby *-e*, tedy *žde*, aorist *ždech*, jenž se co do slabikové podoby shoduje s *žech* nebo *střech* od *žeci* a *střieci*. Lze také akceptovat dvě různá slovesa, jedno časované *ždaju*, druhé *ždu*.

Tento exkurs jsem trochu rozvlekl proto, abych ukázal, jak bych si asi představoval předběžné úvahy o úpravě textu k vydání. Komárek neříká k věci ve svém článku nic.

Myslím také, že zbytečně tápe v problému, zda se má v RK transkribovat *ves* s ostrou výslovností (jak říká) této sykavky nebo novočeské *veš*. Podle obecného přesvědčení českých lingvistů je první varianta východní, druhá západní. Dělicí čára by byla pěkně zprohýbaná, jestliže třeba Slováci říkají v plurále někde *Češi* a jinde *Česi*. Zde stručně podle mého *Jazykového rozboru*, str. 93: *vesmír*; *vezdy*, *vezdejší*, *vezdě*, místní jména *Svijany* a *Svébohy*, jejichž názvy mohly vzniknout jen přesmyknutím ze *vse*, nikoli *vše*. V Polsku a jinde je týž hláskový jev. V chystaném vydání RKZ bude určitě lépe ponechat *ves* také, protože mechanicky přepisující pracovník má všude reflexivum *sie* a podle toho patrně psal i *vsie* atd.

Jak již řečeno, nové vydání RKZ, i když bude jistě neseno jejich odsouzením jako podvrhu, bychom velmi uvítali. Doufáme, že bude pořízen přepis textu novočeským pravopisem, dále údaje o transkripci písma v originále, např. *ř = r* nebo *rs* nebo *rsi*. Zřetelné písařské chyby by byly odstraněny, ale uvedeny v následujícím kritickém aparátě s obvyklými značkami. Bude nutno plně přihlédnout k exempláři *Jelena* na rubu *Milostné písně krále Václava*. Čekali bychom komentář k obtížnějším místům po stránce jazykové i věcné. Konečně výčet hlavních vydání RKZ a upozornění na nejdůležitější důvody nebo důkazy, jak je přinášejí obě strany v dávném, přetrvávajícím, ale dle mého mínění ostudném sporu. Naproti tomu bychom prominuli vydavatelům, jestliže upustí od obvyklých frází o národním velikánu nebo mučedníkovi a o jeho vítězném boji za vědeckou pravdu proti klamnému romantismu a nacionalismu. JULIUS ENDERS

Definitivní konec Rukopisů [1]

Publikace A. Soubigoua o Masarykovi [2], na níž upozornil kolega Prokop, je už na pultech knihkupců.

Smyslem tohoto mého příspěvku rozhodně není knihu hodnotit celkově. Dotknu se pouze jedné záležitosti, která se významně týká Rukopisů. Zároveň musím poznamenat, že rukopisná otázka, byť jí není vyhrazena speciální kapitola, zaujímá významné místo i v této publikaci, která se, na rozdíl od jiných podobných, snaží o méně tradiční pohled. V otázce Rukopisů tomu tak bohužel není, ač k tomu byla situace nejvýš zralá.

Nejvíce mne zaujal výrok ze str. 67, že „*nepravost Rukopisů byla definitivně prokázána chemickým rozbořem v letech 1967–1970*“. Pozoruhodné je, že se zde nedovídáme žádná jména.

V pečlivě vypracovaném rejstříku, kde nacházíme jména jako např. Kosatík, se jméno Ivanov nevyskytuje a v seznamu literatury není uveden žádný titul z literatury faktu ani *Protokoly o chemických, mikroskopických, fluorescenčních a rentgenových zkouškách*, ani jejich tištěná, přepracovaná a neúplná mutace ze *Sborníku Národního muzea s prozaičtějším názvem Protokoly o zkoumání RKZ a některých dalších rukopisů Národního muzea v Praze (1967–1971)*.

V předmluvě autor vyslovuje velký dík Rudolfovi Zahradníkovi za všemožnou podporu, kterou k sepsání díla autorovi poskytl. Na tomto místě musím připomenout, že v době, kdy byl Rudolf Zahradník prezidentem Akademie věd, předložila Česká společnost rukopisná Akademii věd jednak Endersovy práce o Rukopisech, jednak spis *Fakta o Protokolech RKZ*, kde jsou shrnuty kritiky *Protokolů* Ivanovova týmu.

Vědecká rada Akademie věd se ke spisům odmítla vyjádřit, jakož i Rudolf Zahradník, kterému byly materiály rovněž doručeny. V odpovědi se Vědecká rada Akademie věd České republiky vyjádřila, že záležitost považuje za uzavřenou vydáním sborníku *RKZ – Dnešní stav poznání* z roku 1969. Z toho plyne, že Akademie věd uzavřela věc bez zřetele k hmotnému zkoumání, které prováděl Ivanovův tým, které není součástí sborníku *RKZ – Dnešní stav poznání*, a které je neprávem vydáváno za chemické.

Škoda, že v tomto směru slovnitý chemik Prof. Zahradník nebyl autorovi více nápomocen a že snaze autora o objektivnější pohled nemohla oficiální věda poskytnout fakta, která by byla prověřena kritikou. Jiří URBAN

Poznámky

[1] Převzato z elektronické konference o RKZ (<http://webold.fsv.cvut.cz/lists/rkz-1/>). Od téhož autora byly pro elektronickou konferenci o RKZ napsány v poslední době tyto stati: *Strach z diskuse; Geniální protokoly aneb potřeba dalšího utajování; Příspěvek k vývojevým*

teoriím; RKZ do EU. Příspěvky jsou přístupny na adrese: <http://kix.fsv.cvut.cz/~urban/r1/eko/2004/>.

[2] Soubigou, A.: *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha–Litomyšl, Paseka 2004, 451 str.

Členské zprávy

Za Jiřím Plášilem

Dne 8. října 2004 zemřel ve věku nedožitých 82 let člen naší Společnosti RNDr. Jiří Plášil. Problematikou RKZ se zabýval od studentských let, kdy se seznámil s Vrzalíkovým *Stručným poučením o nepadělaných Rukopisech*. Členem České společnosti rukopisné se stal 16. června 1941. Vzhledem k svému vzdělání se zaměřoval na otázku chemického průzkumu RKZ. Kromě studií zachovaných v rukopise a uložených v Archivu ČSR, publikoval několik článků na toto téma v časopise *Obzory, Severočeském regionálním deníku a Časopise českých lékárníků*, aj. Čest jeho památce! KAREL NESMĚRÁK

Návěští o konání XII. řádné valné hromady ČSR

Oznamujeme všem členům ČSR, že XII. řádná valná hromada naší Společnosti se uskuteční v sobotu 23. dubna 2005 od 13.00 do 17.00 hodin v salonku restaurace U Pešků, Národní dům na Vinohradech, Náměstí míru 9, Praha 2. Hlavním bodem programu bude volba nového Výboru ČSR. Dopravní spojení: Metro, trasa A, stanice Náměstí míru; tramvaje: 4, 10, 22 a 23. VÝBOR ČSR

Žádost o identifikaci platby členských příspěvků

Žádáme člena ČSR, který platil své letošní členské poplatky ve výši 200 Kč dne 3. srpna 2004 prostřednictvím poštovní poukázky na účet ČSR, aby laskavě sdělil své jméno pokladníkovi ČSR (Mgr. Dana Mentzlová, U Zvoničky 45, Mirošovice, 251 66 pošta Senohraby, e-mail: mentzlovi@quick.cz), aby mohla být platba řádně identifikována. VÝBOR ČSR

Drobné zprávy (leden – prosinec 2004)

- V Rusku vyšel v nakladatelství Ladomir sborník *Rukopisi, kotorych ně bylo. Poddělki v oblasti slavyanskogo folkloru*. Obsáhlou publikaci (970 stran) sestavili Ivanova, Laptěva a Toporkov. První kapitola sborníku je věnována „znamenitým Královédvorskému a Zelenohorskému rukopisům“, obsahuje ruské překlady Rukopisů z roku 1820, 1860 a 1939. Je zde také zmínka o současnosti: „Vira v RKZ žije dosud. Potvrzení toho – činnost Klubu přátel rukopisů, znovu vydávajícího RKZ a vydávající speciální Almanach obrany Rukopisů.“
- Časopis pro soudobou hudbu *HIS Voice* (<http://www.hisvoice.cz/>) přinesl ve zvukové příloze na CD Sampler 2 (pouze pro předplatitele) ukázkou z díla skladatele Miroslava Srnky *Podvrhy (1998/2003)* – je to cyklus tří písní a dvou incipitů na texty Rukopisu královédvorského. Ukázka v podání souboru Schola Gregoriana Pragensis obsahuje Třetí incipit – *Trn*.
- Časopis *Dějiny a současnost* (2/2004) otiskl rozhovor *Někdy musíte strašně přehánět* se spisovatelem Milošem Urbanem. K prvotině *Poslední tečka za Rukopisy* mj. uvedl o knihách M. Ivanova: „...bez znalosti Ivanových svérázných rukopisných bádání bych se prostě neobešel, ... jsem se mu ve své knížce mohl pomstít za to, jak nám byl od základní školy předhazován coby poslední a nejspravedlivější soudce nad Rukopisy.“
- Výzkumné centrum pro dějiny vědy Matematicko-fyzikální fakulty UK uspořádalo v rámci *Semináře z dějin matematiky* v úterý 30. března 2004 přednášku Dr. Jitky Zichové *Teorie pravděpodobnosti a rukopisný spor*. Dr. Zichová připomněla 155. výročí narození Augusta Seydlera, který v *Athenaeu* 1886 dokázal počtem pravděpodobnosti padělanost Rukopisu královédvorského. Text přednášky byl vydán v časopise *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 49, 2004, str. 95–103.
- V Českém rozhlasu 6 v pořadu *Názory a argumenty* (29.3.2004) vystoupil Jiří Ješ s komentářem, v němž rozebral Edvarda Beneše a jeho zásluhy o stát. V závěru řekl: „...měl tedy Masaryk právo brát tehdy ještě ne zcela jazykově a kulturně obrozenému českému národu legendu jeho falešných rukopisů? Věřil přece té legendě kde kdo. S Palackým v čele. Dokonce i jazykovědec Jan Gebauer, který se teprve po důkladném prozkoumání Rukopisů stal hlavním Masarykovým spojencem v boji proti jejich pravosti. A na druhé straně zbabělci typu univerzitního profesora Kvičály, který Rukopisům nikdy nevěřili, ale klidně tu legendu dál obhajovali.“

- Česká televize vysílala (7.4.2004) pořad *Příběhy slavných: Miroslav Ivanov Historie skoro detektivní. Nepravděpodobné příběhy autora literatury faktu*. Sympatie s osobou spisovatele Ivanova v pořadu projevil mj. bývalý předseda Akademie věd ČR Prof. Rudolf Zahradník a současný ředitel Kriminalistického ústavu plk. JUDr. Jan Hlaváček.
- Orelské jednoty Dobříš a Kladno uspořádaly *Slovanský seminář Orla* (17.4.2004 v Dobříši). Na semináři vystoupil Ing. Jiří Urban z České společnosti rukopisné s přednáškou *Stalo se před 1000 roky. Dobyty Pražského hradu a vyhnání Poláků knížetem Oldřichem roku 1004*.
- *Magazín Lidových novin* (30.4.2004) otiskl článek Evy Hlinovské *Josef Dobrovský*, kde se dočteme: „*Aj Vletavo, če mútiši vodu, če mútiši vodu strěbropěnu?*“ *Takto začíná Libušin soud, část údajné staročeské památky. Josef Dobrovský byl ve své době jediný, kdo o tomto padělkou prohlásil, že je „podvržená mazanice“ sloužící k oklamání několika lehkověrných vřelejších vlastenců* ... *Až koncem 19. století, po smrti Dobrovského žáka Františka Palackého, jenž na padělaných rukopisech postavil začátky svých dějin, se boj o rukopisy rozpoutal nanovo. Moderní kritici včetně Tomáše Garrigua Masaryka dali za pravdu osvícenci...*“
- V *Magazínu Právo* (15.5.2004) uveřejnil redaktor Pavel Čirtek reportáž ze zámku Zelená Hora u Nepomuku *Je to takový smolný kopec*. Také se zmínil o důchodním Josefu Kovářovi, který našel v hausarchivu proslulý Rukopis zelenohorský a hrabě Jeroným Colloredo-Mansfeld mu dal výpověď.
- Národní divadlo uvedlo v cyklu *Bušení do železné opony* na scéně Stavovského divadla světovou premiéru (16.5.2004) vlastenecké opery *Sasíci v Čechách aneb Marnost bojů proti RKZ*. Libreto napsali Lukáš Jiříčka a Miroslav Pudlák na motivy české literární klasiky. Světová premiéra byla pravděpodobně i derniérou, protože opakování představení není až do konce ledna 2005 v plánu žádné scény Národního divadla.
- Internetový magazín *Neviditelný pes* (<http://pes.eunet.cz>) přinesl v pondělí 17.5.2004 v rubrice *Historie* článek Mgr. Dany Mentzlové *Rukopis královédvorský a zelenohorský – stále nejasno s podtitulem Zpíval staročeský bard podle učebnice staročestiny? Za dva dny si článek přečetlo přes 2100 čtenářů a přišlo padesát komentářů v diskusi*.
- Zámek Zelená Hora u Nepomuku (www.zelenahora.cz) je od května do září 2004 vždy v sobotu a neděli od 13.30 do 17.00 hodin otevřen pro veřejnost. Přístupná je konírna s výstavou o historii zámku a o nálezu Rukopisu zelenohorského, dále kostel, Libušin sál s cedulkami *Zde byl nalezen Libušin soud*, Šternberský sál s freskou *Vítězství Jaroslava ze Šternberka nad Tatary u Olomouce roku 1241*, a třetí patro zámku se vyhlídkou do okolí. Mikroregion Nepomucko vydal informační leták *Zámek Zelená Hora, kde o RZ píše: „O pravosti rukopisu se vedou spory již od doby jeho nálezů a ani dnes nelze s určitostí říct zda se jedná o originál či falsifikát.*“
- Nakladatelství Lidové noviny vydalo knihu Petra Kovaříka *Klíč k českým chaloupkám*. Popisuje rodné domy významných osobností. Nechybí zde Hoříněves s rodným domem Václava Hanky. Autor na konci článku připomíná, že na dům byl vznesen restituční nárok. Dům je zapsán v seznamu kulturních památek ČR. Starostka obce nyní jedná o odkoupení od majitele pana Říhy.
- Internetový *Knihovnický zpravodaj Vysočina* (www.knihzdar.cz) přinesl v čísle 2004/1 článek *Zdeněk Koňák – básník Vysočiny*, mj. je zde uvedeno: „*Od roku 1945 pracuje v legionářském deníku Národní obrození a po jeho likvidaci připravuje v Masarykově ústavu k vydání studii TGM. – Boje o rukopisy. Publikace je však po zániku tohoto legionářského nakladatelství skartována a doktor Koňák odchází nuceně do výroby.*“ Druhý pokus o vydání publikace uskutečnil Dr. Koňák přes Prof. Patočku v roce 1968. To se také nezdařilo, rukopis se ztratil. Třetí pokus o vydání Rukopisných bojů (svazek 19 Spisů TGM) slibuje už pátým rokem Masarykův ústav AV ČR.
- V internetovém rádiu Jazzové sekce Hortus (www.radiohortus.cz) zazněly verše z Rukopisu královédvorského v přednesu Radovana Lukavského. Pořad se vysílal v sobotu 16.10.2004 (opakování následující pondělí a čtvrtek).
- *Protokoly o zkoumání RKZ tzv. Ivanovovým týmem* jsou opět přístupné v hypertextové verzi na internetu (<http://utf.mff.cuni.cz/~podolsky/rkz/Rkz.htm>).
- Archiv hl. m. Prahy nabízí knihu Otakara Joska *Život a dílo Josefa Kalouska z roku 1922*. Je to podrobný životopis tohoto českého historika a znalce českého státního práva, který se zúčastnil velkých rukopisných bojů v roce 1886. Ve svých článcích kriticky rozebral tzv. koincidence, které uvedl Gebauer jako významné důvody proti pravosti Rukopisů. Knihu o 360 stranách lze koupit za pouhých 7,50 Kč v budově Archivu hl. m. Prahy, Archivní 6, Praha 4

Česká společnost rukopisná (založena 1932)

Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6

e-mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz

IČO: 492 801 80

Bankovní spojení:

ČSOB, č. ú.: 156 288 258/0300

WWW stránky o RKZ:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/>

WWW stránky ČSR:

<http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>

Elektronická konference o RKZ:

rkz-l@kix.fsv.cvut.cz

Zprávy České společnosti rukopisné

ISSN 1213-9033

Řada VI, č. 6, 1. prosince 2004.

MK ČR E 13420.

Vydává Česká společnost rukopisná, Jugoslávských partyzánů 21, 160 00 Praha 6.
E mail: rkz@kix.fsv.cvut.cz. On-line přístupno na <http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>.
Rediguje Karel Nesměrák. Vychází dvakrát ročně.